

Pojem dostojne plače in njena uporaba v praksi

Uvod

Dostojna plača predstavlja „merilo dohodka, ki delavcu omogoča osnoven vendar socialno dostojen življenjski standard“ (Komisija za dostojno plačo Združeno kraljestvo). Kampanje za dostojno plačo potekajo že od devetdesetih let prejšnjega stoletja, njihov cilj pa je usmerjen v povečanje osebnega dohodka delavcev z najnižjimi osebnimi dohodki. Te pobude temeljijo na izračunu višine osebnega dohodka, ki delavcu omogoča osnovni življenjski standard, ob upoštevanju obstoječih zneskov socialnih transferjev. To na splošno poteka na osnovi reprezentativnega prispevka državljanov prek ciljnih skupin ob uporabi standardnih raziskovalnih metod s področja minimalnega dohodka. Ti izračuni odražajo družbeni konsenz glede standardne košarice osnovnih življenjskih potrebščin, ki jo plačuje vsako gospodinjstvo. Tako izračunani znesek dostojne plače je vselej višji od zakonsko določene minimalne plače.

Doslej so glavne kampanje za dostojno plačo potekale le v nekaterih angleško govorečih državah z liberalnim tržnim gospodarstvom. Najmočnejše pobude v Evropi so bile zabeležene v Združenem kraljestvu, kjer je več kot 4 000 delodajalcev od Fundacije za dostojno plačo (Living Wage Foundation) prejelo potrdilo o izplačevanju dostojne plače. Ti delodajalci so se zavezali, da bodo vsem svojim delavcem, vključno s pogodbenimi delavci, ki redno opravljajo delo v njihovih obratih, izplačevali dostojen osebni dohodek, ki je za 26 % višji od zakonsko določene minimalne plače delavcev, zaposlenih v Londonu.

Ozadje politike

Cilj kampanj za dostojno plačo je usmeriti pozornost na nezadostnost zakonsko določenega minimalnega osebnega dohodka. Večina držav članic EU (22) je uvedla zakonsko določeno minimalno plačo, ki jo nosilci političnega odločanja in širša javnost priznavajo kot učinkovit ukrep. Čedalje bolj se uveljavlja ugotovitev, da minimalna plača

ob smotrnem upravljanju prinaša malo, če sploh kaj, negativnih učinkov na zaposlenost, ki jih napoveduje tradicionalna ekonomska teorija. V Nemčiji na primer že sicer nizke stopnje brezposelnosti še dalje padajo tudi po uvedbi zakonsko določene minimalne plače v letu 2015. Toda ker se zakonsko določena minimalna plača določa z veliko mero previdnosti, delavcem pogosto ne zagotavlja osnovnega in dostojnega življenjskega standarda. Posledično so se pojavile zahteve po okrepitvi dohodkovne podpore za delavce z najnižjimi dohodki, kar odražajo določbe o „pošteni plači“ v evropskem stebru socialnih pravic iz leta 2017. Hkrati je naraslo tudi zanimanje sindikatov za oblikovanje politike glede uskladitve določanja nacionalnih minimalnih plač na EU ravni kljub pomanjkanju pravnih kompetenc na ravni EU v zvezi s plačilno politiko. Zagovorniki dostojne plače so mnenja, da je treba narediti več za premostitev vrzeli zneskom minimalne plače in potrebami po dostojni plači.

Ključne ugotovitve

- Kampanje za dostojno plačo so se pojavile v petih državah, med katerimi sta tudi dve državi članici EU: v Združenem kraljestvu, na Irskem, v Kanadi, Novi Zelandiji in Združenih državah Amerike. Poročilo vsebuje tudi pregled obstoječih kampanj in političnih razprav o dostojnih plačah v številnih drugih državah, zlasti v srednje- in vzhodnoevropskih državah članicah EU.
- Sodobne kampanje za dostojno plačo pogosto vznikajo v velikih mestih, kjer so stroški življenja relativno visoki, zlasti stanovanjski stroški, in kjer plače večine delavcev ne dohajajo rasti dejanskih življenjskih stroškov. V Združenem kraljestvu Komisija za dostojno plačo določi dva zneska dostojne plače: enega za državo kot celoto, drugega, ki je višji, pa za London.
- Obstoječi zneski dostojne plače so brez izjeme višji od zakonsko določene minimalne plače, in sicer za 15 % do 80 % višji v zgoraj navedenih primerih.

- Dostojna plača lahko nastopa v več oblikah. V ZDA nastopa v obliki zakonske odredbe, ki podjetja, ki so pogodbeniki v javnih naročilih ali prejemniki javnih sredstev in imajo sedež v določenih mestih ali regijah, obvezuje, da svojim zaposlenim izplačujejo zakonsko določeno dostojno plačo. V drugih državah se instrument dostojne plače uporablja v okviru prostovoljne sheme, ki jo vodi krovna ustanova z večstranskim članstvom, ki delodajalcem podeljuje akreditacije za izplačevanje dostojne plače, opravlja raziskave na tem področju in redno popravlja znesek dostojne plače.
- V obeh primerih je izplačevanje dostojne plače omejeno na majhen delež delodajalcev, za razliko od zakonsko določene minimalne plače, ki je obvezna za vse delodajalce. Po ocenah naj bi učinkovita kampanja za dostojno plačo v Združenem kraljestvu privedla do neposrednega zvišanja plač za 120 000 do 150 000 delavcev, pri čemer sedaj manj kot 3 % teh delavcev prejema plačo, ki je nižja od dostojne plače. Ti delavci so imeli posredne koristi zaradi normiranja zneska dostojne plače, ki se lahko uporablja kot referenčni znesek v pogajanjih o plačah ali pa ga kot merilo za plačo uporabijo tudi delodajalci brez akreditacije.
- Minimalna plača brez dodatnih prejemkov iz naslova socialnega varstva zadostuje za življenje nad pragom revščine samo v peščici držav. V zadnji generaciji prebivalstva v državah z instrumentom dostojne plače, kot je Združeno kraljestvo, postajajo socialni prejemki čedalje bolj pomembni za gospodinjstva z najnižjimi dohodki. Nameravana znižanja teh prejemkov bodo ustvarila večji pritisk na plače, ki jih bo posledično treba zvišati za kritje potreb gospodinjstev z najnižjimi dohodki.
- Pobude za dostojno plačo poudarjajo razlike v življenjskih stroških med posameznimi regijami, pri čemer je cenovna dostopnost dobrin velik izziv zlasti v večjih mestnih središčih. Možni odzivi politike bi lahko vključevali pribitek k nacionalni minimalni plači za vsa območja z visokimi življenjskimi stroški po vzoru londonskega korekcijskega pribitka, ki zvišuje raven plač številnih zaposlenih v Londonu, v glavnem v javnem sektorju.
- Osrednja pozornost vseh kampanj za dostojno plačo je usmerjena v znesek dostojne plače, pri čemer gre na splošno za urno postavko; vendar noben znesek dostojne plače ne more zajeti vseh različnih dohodkovnih potreb delavcev z različnim delovnim časom iz različnih vrst gospodinjstev v različnih regijah. Lahko pa se v okviru kampanj za dostojno plačo pripravi pregled vseh različnih dohodkov in plač, ki zadostujejo za osnoven vendar sprejemljiv življenjski standard, ta pregled pa se nato lahko uporabi kot dragocen dodaten vir podatkov za oceno ustreznosti dohodka po posameznih vrstah gospodinjstva.
- Četudi so bile kampanje za dostojno plačo maloštevilne, so imele vpliv na sisteme zakonsko določene minimalne plače, kar se zlasti kaže v zavezi vlade Združenega kraljestva k preoblikovanju zakonsko določene minimalne plače za osebe, starejše od 25 let, v „nacionalno dostojno plačo“. Ta naj bi po načrtih do leta 2020 dosegla 60 % povprečne plače.
- Določitev minimalne plače je enostaven politični ukrep in se ne bi smelo pričakovati, da bo zgolj ta ukrep rešil problematiko revščine zaposlenih, temveč ga je treba uporabljati le kot dopolnilo h kolektivnim pogajanjem, ki lahko v določenih gospodarskih sektorjih zagotovi višje stopnje plač. Gospodinjstva z nizkimi dohodki so deležna tudi nižjih stopenj dohodnine, socialnih transferjev v obliki dajatev socialne varnosti, stanovanjskega in otroškega dodatka ter drugih oblik zdravstvenih in izobraževalnih storitev, subvencioniranih iz javnega proračuna. V izračunih dostojne plače so vsi ti dodatni prilivi k dohodu gospodinjstva upoštevani in poudarjajo pomen povezovanja stanovanjske politike, politike trga dela in socialnovarstvene politike, da se zagotovi osnoven, dostojen življenjski standard za vsa delovno aktivna gospodinjstva.

Smernice politike

- Pobude za dostojno plačo so razširile javno razpravo o nizkih plačah v tistih državah, kjer je pojavnost nizkih dohodkov in revščine med zaposlenimi prebivalci visoka.
- Prvenstvena problematika v zvezi z dostojnimi plačami so življenjski stroški, ne pa stroški dela. Kampanje za dostojno plačo so praviloma vzniknile na območjih, kjer življenjski standard ogrožajo čedalje večji življenjski stroški, pogosto vzporedno s krčenjem socialnih pravic do osnovnih življenjskih potrebščin in storitev, kot sta stanovanje in otroško varstvo.

Dodatne informacije

Poročilo *Koncept dostojne plače in njena uporaba v praksi* je na voljo na: <https://eurofound.link/ef18064>

Vodja raziskav: John Hurley

information@eurofound.europa.eu